

Pojem úplne holého individua a parciálny esencializmus jednotlivín

FRANTIŠEK GAHÉR, Katedra logiky a metodológie vied, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika

GAHÉR, F.: The Concept of the Completely Bare Individual and the Partial Essentialism of Particulars
FILOZOFIA, 81, 2026, No 2, pp. 215 – 230

In his works Pavel Tichý relied on the concept of the *empirically bare individual*, which was based on the denial of empirical omniscience. A critical discussion developed among his followers, in which various proposals were put forward: bare individuals do not exist; instead, they are a *concept*, a *construct*, or a *property*. In 1991, Robert Stalnaker, in his critique of anti-essentialism, came up with the concept of *analytical essentialism*. The identity of the individual and its cognition remained a neuralgic point. We propose the hypothesis that if we reject the assumption of analytical omniscience, a non-contradictory solution is to distinguish between completely bare individuals as bearers of identity on the one hand and space-time particulars on the other, which are rich in properties. Complete anti-essentialism applies to individuals, and partial essentialism with the application of supplementary conventions relating to their empirical identity applies to their counterparts – particulars.

Keywords: bare individual – particular, empirical omniscience – analytical omniscience – empirical essentialism – analytical essentialism

1. Empiricky holé individuum

Pavel Tichý sa vo svojich prácach o Transparentnej intenzionálnej logike po roku 1973 opieral o pojem holého individua. Išlo o pojem modálneho – *empiricky* holého individua (Gahér 2025, 820 a n.). Pozrime sa bližšie na to, ako ho vymedzil a zdôvodnil.

V článku *On Describing*, ktorý zrejme písal v roku 1973¹ a ktorý bol publikovaný až dlho po jeho smrti (2007), v prvej, „filozofickejšej“ časti sa zaoberá podľa neho jedným zo pseudoprotblémov filozofie logiky, ktorý spočíva na jednoduchej chybe, keď nerozlišujeme uchopenie vecí od opisov vecí (Carnapových *individuových pojmov*). Filozofi, ktorí explicitne odmietajú holé indivídua, sa podľa Tichého často opierajú o tzv. aristotelovský esencializmus. Podľa tejto doktríny niektoré vlastnosti pre dané indivíduum sú jeho esenciálnymi, t. j. takými, že ich nemôže nemať: sú jeho nutnými vlastnosťami a ak by čo i len jednu z nich nemalo, nebolo by to to isté indivíduum. Takých vlastností, samozrejme, má indivíduum veľa – ide o triviálne vlastnosti, napríklad byť totožný sám so sebou a pod. Radikálny esencialista však podľa Tichého kladie väčšie požiadavky: „...esenciálne vlastnosti predmetu sú netriviálne, empirické vlastnosti ako byť človekom, byť koňom alebo byť planétou“ (Tichý 2007, 425).

Tichý podrobne argumentuje proti takejto doktríne esencializmu. Na takmer šiestich stranách uvádza myšlienkový experiment, ktorý má demonštrovať jej neudržateľnosť a ako uspokojivé riešenie experimentu predkladá pojem *holého indivídua* a pojem *numerickej identity indivídua*. Má ísť o obdobu pojmu „rýdži indivíduátor“ Gustava Bergmanna a pojmu, ktorý „...pani Anscombová pohrdavo označuje ako ‚holé indivíduum‘ (čo naznačuje, že také veci neexistujú)“ (Tichý, 2007, 424). Jiří Raclavský správne upozorňuje, že Tichý poznal Bergmannovu ideu zrejme len sprostredkovane (Raclavský 2008, 151), pretože pri Bergmannovi uvádza iba spojenie „pure individuator“ a na spojenie „bare particular“, ktoré Bergmann tiež použil, referuje u Anscombeovej, ktorá vlastne túto ideu odmieta.² Pripomeňme tento prameň:

Holé indivíduum je rýdži indivíduátor. Štrukturálne je to jeho jediná úloha. Nerobí nič iné. Holé indivíduum nie je kvalitou ani ju nemá. Lubovoľné dve z nich sa preto vnútorne nelíšia, ale iba numericcky. To je ich nahosť (Bergmann 1967, 25; vlastný preklad).

Aby Tichý vopred zvýraznil svoje stanovisko, obhajuje ako možnú transmutáciu koňa na človeka, keď konštatuje:

¹ Bližšie o tom Cmorej (2007, 468).

² “The doctrine that individuals have nothing that is essential to them suggests a phantasmic notion of the individual as a ‚bare particular‘ with no properties, because it supposes a continued identity independent of what is true of the object” (Anscombe 1964, 70).

Nie je nič nepochopiteľné ani logicky znepokojujúce na tom, že to isté individuum je v jednej chvíli koňom a v ďalšej človekom, t. j. na tom, že individua menia svoju takzvanú „podstatu“ bez toho, aby prestali byť tými istými individuami (Tichý, 2007, 425).

Adjektívum „numerický“ použil v článku deväťkrát a jeho význam má vystihovať to, čo po abstrakcii od empirických vlastností vedie k identite individua: numerická identita individua je čosi ako jeho *totovosť*. Tento názor bude určovať jeho sémantické skúmania počas celého ďalšieho odborného života a bude kľúčový aj v jeho systéme Transparentnej intenzionálnej logiky – TIL-ky (Tichý 1988).

Môžeme zhrnúť: Tichý odmietal individuový esencializmus ako neudržateľnú doktrínu a obhajoval intenzionálny esencializmus, t. j. esencializmus intenzií (a pojmov) – nemennosť ich rekvizít. Jeho individuový antiesencializmus vychádzal z odmietnutia empirickej vševedúcnosti skúmateľa.

2. Kritika: holé individua neexistujú, namiesto nich ide o pojem, konštrukciu alebo vlastnosť

K otázke holého individua prebiehali neskôr v TIL-kárskom kruhu interných a externých rozvíjateľov a kritických diskutérov veľmi bohaté neformálne i formálne diskusie, o čom svedčia najmä práce z pier Petra Koláča (1999, 2000), Františka Gahéra (1999), Vladimíra Svobodu (2001), Bjørna Jespersena a Pavla Maternu (2002), Marie Duží (2004), Pavla Cmoreja (2006, 2009, 2010) a Jiřího Raclavského (2007, 2008, 2008a, 2009, 2009a, 2009b, 2010, 2010a, 2011).

Nemáme dostatočný priestor na to, aby sme mohli urobiť čo i len stručný prehľad všetkých rôznych až protichodných návrhov, ktoré vzišli z týchto diskusií, preto uvedieme len tie hlavné a aj to len v základných črtách.

My sme videli riešenie v presnom odlíšení abstraktných individuí, ktoré sú holé,³ od časopriestorových, materiálnych či fyzických jednotlivín a v rozlíšení supozície *de dicto* a *de re* vlastných mien (Gahér 1999). Len veľmi stručne,

³ K tomuto veľmi blízke stanovisko vyjadrili neskôr autori Duží – Materna (2012, 131): „...individuum je jakákoli konkrétní entita, o které můžeme v jazyce mluvit, přičemž *holým individuem* myslíme v podstatě pouze abstraktní identitu této entity, tedy to, co zůstane poté, když abstrahujeme od všech náhodných vlastností daného konkrétního individua. Tedy „holé individuum“ je prostě jakýsi „věšák“, na který v jazyce navěšujeme jednotlivé vlastnosti tak, jak popisujeme reálný svět.“

keď hovorím o abstraktnom indivíduu ako zložke významu vety, tak používam vlastné meno v supozícii *de dicto*, keď hovorím o vlastnostiach fyzickej jednotliviny, tak používam vlastné meno v supozícii *de re*. Tohto rozlíšenia abstraktných indivíduí a fyzických jednotlivín sa budeme držať v ďalšom texte.

Podľa niektorých skúmateľov však niečo také, ako holé indivíduá jednoducho vôbec neexistujú. Kolář navrhol niekoľko definícií holých indivíduí a na základe analýz dospel k záveru, že „žiadne *individuálne veci* nemôžu byť nahé (indivíduá) v žiadnom z navrhnutých významov“ (Kolář 2000, 135) a existuje len indivíduový pojem (úrad, rola) *nahé individuum*, ktorý je definovaný vo všetkých svetoch (či svetamihoch) a všetkým priraduje jedno a to isté individuum (Kolář 2000, 136).

Cmorej neskôr predložil podobnú, ale oveľa podrobnejšiu a bohatšiu explikáciu najbežnejšieho chápania holých indivíduí a ukázal, že také indivíduá nejestvujú a podporil teóriu pojmov, „...v ktorej sa intuitívny pojem holého indivídua explikuje ako abstraktná entita, ktorá nie je objektom typu t^4 , ale istou *konštrukciou*, v ktorej sa abstrahuje od kontingentných vlastností indivídua“ (Cmorej 2006).

Raclavský pripustil, že pôvodné Tichého vymedzenia holého indivídua sú kritizovateľné a niektoré rekonštrukcie Tichého koncepcie holých indivíduí sú chybné (Raclavský 2008, 158). Predložil konzervatívne reformulovanie pôvodnej Tichého koncepcie s ústredným pojmom *rýdzeho individuátora* tak, aby boli vylúčené Cmorejove námietky, že existujú náhodné vlastnosti indivíduí, ktoré sú čiastočne esenciálne. Podľa Raclavského „...individuum, které je striktně odlišeno od vlastností, které se mu daří instanciovat, není ničím jiným než ryzím individuátorem“ (Raclavský 2008a, 497). Predložil návrh exaktnej definície rýdzeho individuátora ako *vlastnosti* (Raclavský 2008, 162, 2008a, 503 a n.) a túto explikáciu obhajoval, respektíve rozvíjal aj v sérii dialógov s Cmorejom (Raclavský 2009, 2009a).

Cmorej v reakcii na diskusiu práve s Raclavským prišiel neskôr s návrhom, že vysvetlenie holého indivídua ako vlastnosti je len jedno z možných:

Tichého pojem individuátora možno explikovať jednak ako holé *individuum* (v jeho zmysle!), jednak ako *vlastnosť*, ktorá prislúcha každému indivíduu v každom svetamihu. ...Mňa viac zaujíma, čo je pre jednotlivé holé indivíduá v Tichého zmysle špecifické (Cmorej 2009, 409).

⁴ V teóriách typov ide o označenie logického typu objektov z bázy, ktorými sú indivíduá.

To však nebolo jeho posledné slovo a najmä v štúdií z roku 2010 prišiel s novými návrhmi. Keďže tieto sú v mnohom už veľmi blízke stanovisku, ktoré je jadrom nášho návrhu riešenia, budeme o nich referovať v relevantných pasážach.

3. Inovácia vymedzenia antiesencializmu v hlavnej tvorivej dielni TIL-ky

Autori Duží, Jespersen a Materna sa aktívne zapájali do spomínaných neformálnych i formálnych diskusií o holých individuách a svoje výsledné stanovisko, ktoré sa malo vyrovnáť s kritikou a rôznorodými inováciami explikácie holého individua, vyjadrili v syntetizujúcej práci o TIL-ke (Duží – Jespersen – Materna 2010). Je zaujímavé, že už nenadväzujú na pôvodnú Tichého sprostredkovanú inšpiráciu Bergmannom, hoci na neho odkazujú (2010, 381), ale vychádzajú v ňom z novšieho vymedzenia antiesencializmu, ako ho predstavil Robert Stalnaker (1979, 343).

4. Antiesencializmus podľa Stalnakera

Keď si Stalnaker pripravoval pôdu na kritiku antiesencializmu, tak najprv zopakoval definície esenciálnej a náhodnej vlastnosti:

Esenciálnou vlastnosťou je taká, ktorú má vec vo všetkých možných svetoch a náhodnou vlastnosťou je taká, ktorú má vec v aktuálnom svete, ale jej chýba v niektorom inom možnom svete (Stalnaker 1979, 343).

Potom charakterizoval jeden druh antiesencializmu ako „...*antiesencializmus holého individua*. Táto teória tvrdí, zhruba povedané, že pre každé individuum a každú vlastnosť existujú možné svety, v ktorých to individuum má tú vlastnosť a možné svety, v ktorých to individuum nemá tú vlastnosť“ (Stalnaker 1979, 344).

Jedno z riešení, ktoré sa ponúkalo ako „prirodzené“ či systémovo jednotné, zavrhol hneď v zárodku sám Stalnaker a zohľadnil známe názory Ruth Barcan Marcusovej (Barcan Marcus 1967) a Terryho Parsonsa (Parsons 1967). Títo autori zdôvodnili, že individua majú niektoré esenciálne vlastnosti, ako napríklad tautologické *byť totožný so sebou, buď byť klokanom alebo nebyť klokanom*, a pod. Išlo však len o vlastnosti analyticky či logicky určiteľné, či referenčne naviazané na pomenované individua. To však znamenalo, že vševedúcnosť skúmateľa (agenta) sa rozdelila na vševedúcnosť vo vzťahu ku skúsenostnej dimenzii (*empirickú vševedúcnosť*) a vo vzťahu k analytickým schopnostiam (*analytická či logická / deduktívna vševedúcnosť*). Prvá zostala odmietnutá, hoci explicitne autorom nespomenutá, ale logickú vševedúcnosť v určitej po-

dobe Stalnaker akceptoval. Pôvodne nečlenený postoj odmietnutia všetkej vševedúcnosti agenta sa premenil na asymetrický postoj: analytická (logická) vševedúcnosť bola z nej v určitej podobe vyčlenená ako akceptovaná.

Je zaujímavé, že autori Duží, Jespersen a Materna pri odkaze na charakteristiku tohto typu antiesencializmu u Stalnakera uvádzajú nasledovný text: „...označuje anti-esencializmus každú teóriu (takú ako naša), ktorá zahŕňa holé individuum a ktorá stanovuje, že žiadna *empirická* vlastnosť nie je esenciálna pre žiadne individuum“ (Duží – Jespersen – Materna 2010, 359) a explicitne tam uvádzajú špecifikáciu *empirická*, ktorá však u Stalnakera nie je. Pôvodné vymedzenie antiesencializmu z pera Stalnakera sa zakladalo na odmietnutí akejkolvek vševedúcnosti skúmateľa, nielen empirickej.

5. Analytický esencializmus

Vlastný modifikátor *empirická* pri mene *vlastnosť* mal zrejme zúžiť oblasť uvažovaných vlastností tak, že sa to netýka analytických vlastností. Mohli by sme si to vysvetliť tak, že títo autori pripúšťajú analytický esencializmus. Takýto *analytický esencializmus* je esencializmom triviálnych vlastností, akýmsi zvyškovým esencializmom. Duží, jedna z hlavných rozvíjateľov TIL-ky po smrti Tichého, už predtým uviedla: „Holé individuum je to, čo zostane, ak abstrahujeme od jeho všetkých netriviálnych vlastností“ (Duží 2007, 44). Takéto vymedzenie sa môže zdať šikovným riešením pre východisko z dlhoročných siahodlhých diskusií o tom, ktoré vlastnosti musí každé individuum mať, t. j. ktoré vlastnosti sú pre neho nutné či esenciálne. Je reakciou najmä na argumenty, ktoré opakovane predkladal a vylepšoval Cmorej (1988, 2006, 2009) v prospech istého druhu nearistotelovského esencializmu. Možno to považovať za definitívne uzavretie ústupových manévrov voči Cmorejovým dômyselným príkladom. Tieto ústupové korekcie viedli postupne k pojmom *konštantných*, čiastočne *konštantných* (kontingentných – náhodných) až *rýdzo náhodných vlastností* (Duží – Jespersen – Materna 2010, 70). Výsledný názor autorov znel, že holé individuum nemá žiadnu *rýdzo náhodnú intenziu (vlastnosť alebo vzťah)* (Duží – Jespersen – Materna 2010, 359).

Autori Duží, Jespersen a Materna navrhli v rámci Transparentnej intenziálnej logiky riešiť problém analytickej vševedúcnosti definíciou *odvoditeľných poznatkov*, čo sú limitné poznatky, ktoré agent môže odvodiť na základe explicitnej bázy poznatkov a odvodzovacích pravidiel, ktoré má k dispozícii (Duží et al. 2010, § 5.1.5). Pre prípad softwarových agentov je toto riešenie implementovateľné a vyhovujúce (Duží – Menšík 2017).

Komplikovanej problematike rýdzo náhodných intenzií sa môžeme vyhnúť, ak odmietneme akýkoľvek náznak logickej vševedúcnosti v prípade abstraktných individuí, čo je jadrom nasledujúcej hypotézy.

Hypotéza 1: Úplne holé individuum môžeme charakterizovať ako zložku abstraktných procedúr, ktorá nemá žiadne iné vlastnosti okrem sebaidentity, teda ani empirické, ani žiadne iné analytické vlastnosti, je čírym individuátorom, prázdny vešiakom pre vlastnosti (a vzťahy) a je stálym prvkom univerza v každom možnom svete. Do propozíčnej procedúry individuum nevstupuje so žiadnymi konštitutívnymi vlastnosťami, ani analytickými, ani empirickými, ani ich negáciami a či inými logicko-empirickými „nadstavbami“ okrem sebaidentity. Úplne holé individuum je východiskovým bodom sémantických analýz vyjadrení procedúr. V procese nadväzujúcej sémantickej analýzy textov a epistemologických skúmaní ho postupne „navliekame“ tie vlastnosti, ktoré sú vo vete, vyjadrujúcej procedúru, zmienené, pričom v báze poznatkov máme obmedzený, nie presne určený súbor prvých „oblekov“ (vlastností a vzťahov).

Hypotéza 2: Časopriestorové jednotliviny ako predlohy abstraktných individuí počas svojej obmedzenej existencie môžu vykazovať niektoré empirické vlastnosti nemenne – môžu byť ich trvalými individuačnými charakteristikami, a preto môžeme hovoriť o čiastočnom (parciálnom) esencializme jednotlivín.

Spojenca na ceste k tomuto názoru sme našli v osobe Cmoreja a jeho ideí z jednej z posledných jeho statí k tejto téme: *Sú individua zložkami myšlienok?* Najprv si pripravil konceptuálne nástroje – tak, ako veľakrát predtým – rozlíšil individuum ako „...a) fyzicky, časopriestorový predmet (jednotlivinu), akým je napríklad sopka Etna... , alebo b) nejakú abstraktnú entitu mimo času a priestoru, akou je napríklad zmysel či význam jazykového výrazu, číslo alebo množina“ (Cmorej 2010, 780). Potom sa vlastne dištancoval od russellovského názoru a rezidua logického atomizmu, že zložkami myšlienok (propozíčných konštrukcií) môžu byť časopriestorové predmety (Mont Blanc so svojimi snežnými poľami):

Zmysluplnými zložkami abstraktných entít, a teda aj významov jazykových výrazov, čiže ideálnych myšlienok, môžu byť podľa môjho názoru iba abstraktné entity. Významy sa môžu o fyzických predmetoch iba zmieňovať, nemôžu ich však obsahovať (Cmorej 2010, 784).⁵

⁵ Tichý (1988, 210): „Do myšlienky, že Etna je vyššia ako Vezuv, vstupuje Etna ako holé individuum. Neprináša si do nej takpovediac svoju prírodnú históriu.“

Ďalej, v nenápadnej, ale veľmi dôležitej poznámke upozorňuje, že

Tichý naznačuje aj na možnosť abstraktnejšieho chápania indivíduí v logike a logickej sémantike, ktoré by materiálne indivíduá nahradilo ich abstraktnými surogátmi či náhradkami (1988, 201). Domnievam sa, že aplikáciou tohto chápania na významy (ideálne myšlienky) by sa dalo vyhnúť ťažkostiam a problémom, na ktoré naráža koncepcia, podľa ktorej indivíduá sú materiálne objekty (Cmorej 2010, 786).

Napokon konštatuje, že žiaľ, toto abstraktnejšie chápanie indivíduí Tichý nedotiahol do konca, keď ich explicitne neuvádza medzi kategóriami entít, ktoré majú byť surogátmi predlôh (Cmorej 2010, 789). Obdobnú nerozhodnosť podľa Cmoreja prejavil aj Raclavský, keď v jednej stati (2009a) uvažoval aj o možnostiach abstraktného chápania indivíduí, ale v inom článku (2009) to nevyužíva.

6. Neuralgický bod: identita jednotliviny a jej poznanie

Problém, ku ktorému sa diskutéri znovu a znovu vracali, bola otázka identity materiálnej jednotliviny a jej poznania. Skúmatelia navrhovali riešenia, ktoré boli podporené dômyselnými myšlienkovými experimentami, ale nevedli k definitívnej spokojnosti. Samozrejme, táto otázka nie je rýdzo logicko-sémantickej povahy, ale je problémom predovšetkým epistemologickým, ktorý však stavia na logicko-sémantických základoch.

Preto býva dobrým zvykom na vzorových príkladoch demonštrovať vhodnosť tej-ktorej logicko-sémantickej doktríny. Tichý v článku *On Describing*, v ktorom zrejme prvýkrát obhajoval inštrument holého individua a antiesencializmus, predložil takmer šesťstranový myšlienkový experiment v prospech svojej doktríny, ktorá nevylučovala transmutáciu holého individua, ktoré bolo človekom, na individuum, ktoré je koňom (Tichý 2007, 425 – 431), bez zmeny identity. Autori Duží a Materna predložili myšlienkový experiment so vzájomným zamieňaním častí pera zo zlata s časťami pera z falošného zlata (pyritu) (Duží – Materna 2012, 155 a n.). Celkovým záverom ich myšlienkového experimentu je konštatovanie, že nemáme spoľahlivé kritérium identity, čo malo podporovať stanovisko (empirického) antiesencializmu (Duží – Materna 2012, 153).

Prvý príklad riešil len synchronne vyčlenenie individua akýmsi priamym uchopením. Druhé dva príklady už zdanlivo riešili diachrónnu znovuidentifikáciu individua, ale jeho identita bola v oboch prípadoch garantovaná nemenným materiálom individua, čo hodnotu týchto myšlienkových experimentov znižuje. Takéto riešenie je však zdanlivé a celý problém je odsunutý do apriori zabezpečenej materiálnej identity.

Cmorej správne sumarizuje, že poznanie identity materiálneho individua má analytickú a empirickú zložku a dodáva: „Do prvej patria niektoré esenciálne vlastnosti individua a do druhej niektoré z jeho empirických vlastností“ (Cmorej 2010, 789). Pokračuje v úvahe pre prípad, že to individuum stratíme z dohľadu a po dlhšom čase už toto poznanie identity nemusí stačiť na jeho reidentifikáciu, pretože niektoré jeho empirické vlastnosti sa mohli zmeniť. Vyslovil v tomto ohľade bilančnú kritiku Tichého vysvetlenia:

Tichý zúžil poznanie identity individua na poznanie jeho triviálnych esenciálnych vlastností, s ktorým vystačíme *nanaľovjš* pri kontakte s predmetom, či už blízky, alebo ďaleký... Je to poznanie toho, čo je tu s nami či pred nami (či už blízko, alebo ďaleko), čo dokážeme oddeliť od ostatných fyzických predmetov, a tým ho vyčleniť, hoci niekedy len zrakom. Keďže pritom neraz použijeme zámeno „toto“, nazval by som ho poznaním *totovosti* individua. Lenže toto poznanie je iba časťou poznania jeho identity. Vystačíme s ním iba pri synchronickom prístupe k realite. Pri diachronickom skúmaní musíme siahnuť aj po empirických poznatkoch. Nemusíme totiž vedieť, že toto tu je totožné s tým, čo sme už identifikovali niekedy v minulosti, hoci nemáme najmenšie pochybnosti o identite tohto tu a nemali sme ich ani v minulosti (Cmorej 2010, 789).

Myslíme si, že triviálne esenciálne vlastnosti jednotlivín nie sú vôbec nápomocné pri identifikačných testoch a nemôžu plniť žiadnu rozdielovú hodnotu, sú vlastne nečinnými myšlienkovými ozdobami – prívěskami. Pre diachrónne poznanie identity jednotliviny sú niektoré jej empirické vlastnosti nenahraditeľné, hoci ich nemusíme apriori poznať. To je v súlade s našou hypotézou o čiastočnom (parciálnom) empirickom esencializme jednotlivín.

7. Čo však možno nepostrehol ani Cmorej (pôvodne ani my): Predpoklad analytickej vševedúcnosti

Pri dostatočne pozornom čítaní môžeme konštatovať, že Cmorej je vo formulácii poznania identity individua veľmi opatrný a v oboch prípadoch zložiek tohto poznania hovorí len o *niektorých* vlastnostiach, a teda ani analytická zložka identity materiálneho individua (jednotliviny) neobsahuje všetky jej (rýdzo) esenciálne vlastnosti. Netrúfame si to vyhodnotiť ako jednoznačné odmietnutie analytickej vševedúcnosti, ale takáto interpretácia nie je vylúčená. Ak by sme to premietli do holého individua ako náprotivku jednotliviny, tak ani ono nebude v tej-ktorej procedúre niesť všetky vlastnosti, ktoré by malo mať na základe analytickej platnosti. Proti tomu však svedčí nasledovná formulácia: „...musíme vedieť aspoň to, že Etna má vlastnosť byť totožná s Etnou,

a priznať jej *všetky* esenciálne vlastnosti, ktoré z tejto vlastnosti *vyplývajú*...“ (Cmorej 2010, 788), v ktorej Cmorej predpokladá platnosť prípadu analytickej vševedúcnosti – našu logickú vševedúcnosť, ktorá nám má umožniť priznanie všetkých vlastností, ktoré zo sebatotožnosti Etny vyplývajú.

My rozhodne tvrdíme, že sémantickým východiskom analýzy je *úplne* holé individuum bez akýchkoľvek empirických i analytických vlastností okrem sebaidentity. Individuum ako abstraktný náprotivok jednotliviny, ktorý v sémantickej stavbe nenesie jej celú prírodnú históriu, ani „tučnú“ analytickú podstatu, ale ponajprv len sebaidentitu a v dosahu je v operačnej pamäti (externý) obmedzený súbor jeho explicitných empirických a analytických vlastností (ako zložiek propozícií, ktoré tvoria našu bázu presvedčení); niektoré explicitné empirické vlastnosti môžu byť pre jednotlivinu identifikujúce – nutné – čo vedie k čiastočnému esencializmu.

Univerzum úvahy – ako zásobáreň individuí je nemenné – obsahuje úplne holé individua, na scéne sú však vždy len práve predstavené, „oživené“ individua, ktoré môžeme postupne obliekať.

8. Logický antiesencializmus

Ten istý Stalnaker, ktorý bojoval proti empirickému antiesencializmu, v článku o dvanásť rokov neskôr urobil predmetom skúmania inštrument logickej vševedúcnosti (1991; 1999). Uvedomil si, že princíp poznania všetkých deduktívnych dôsledkov teórie (logického uzáveru) je nerealistický a snažil sa vysvetliť, v akej podobe by idealizácia deduktívnej vševedúcnosti bola obhájiteľná (Stalnaker 1999, 241 a n.). Navrhol rozlišovať *explicitné* a *implicitné presvedčenie*, pričom sa agent opiera o určitú obmedzenú *zásobu prijatých tvrdení alebo presvedčení* ako súčasť explicitného presvedčenia (*sentence storage*) agenta (Stalnaker 1999, 246 a n.).

Rozsah tejto zásobárne explicitných presvedčení zostáva nedourčený, čo Stalnakerovi zrejme vadilo, a rovnako nedourčený je aj súbor ich dôsledkov, ktoré sú pre agenta dostupné. Niet žiadneho racionálneho dôvodu predpokladať, že agent vie v reálnom čase odvodiť všetky logické (deduktívne, abduktívne, indukčné) dôsledky zo svojho súboru explicitných presvedčení. Na druhej strane nedourčenosť týchto presvedčení agenta nie je vôbec bezbrehá a na otázku, či sú jeho presvedčenia zlučiteľné s konkrétnym presvedčením by mal vedieť jednoznačne odpovedať áno-nie, pokiaľ otázne presvedčenie je zmysluplné a on mu rozumie. Čiže agent vie so súborom svojich presvedčení narábať na základe jemu dostupnej *sústavy analytických nástrojov* – pravidiel skladania a odvodzovania.

Môžeme zhrnúť, že úplný antiesencialistický pojem holého individua neprináša so sebou do sémantiky propozičnej konštrukcie žiadnu, ani triviálnu vlastnosť okrem (numerickej) sebaidentity. Na druhej strane jednotliviny, ktorých zástupcami sú individua, majú nepreberné množstvo aktuálnych vlastností a mnohé vlastnosti môžu nadobudnúť i mnohé iné môžu stratiť. Otázka, či niektoré z ich aktuálnych vlastností sú pre ne esenciálne, nie je logicko-sémantická, ale logicko-epistemologická (rýdzo teoretická) alebo epistemologicko-pragmatická otázka (empirická).

9. Parciálny esencializmus jednotlivín a doplňujúce konvencie

Problém jednoznačnej identifikácie jednotliviny je epistemologicko-pragmatický problém a často sa opiera o konvenčnú zložku. V niektorých situáciách na identifikáciu jednotliviny spomedzi nejakého menšieho súboru jednotlivín stačí poznanie jednej črty, vlastnosti, ktorú v tejto situácii vykazuje len ona. V prípade časo-priestorových kompozitných výrobkov sa vyčleňujú „podstatné“ časti s konvenčnou identifikáciou – napríklad pri autách je to 17-znakové VIN číslo (*Vehicle Identification Number*), ktorého záznam je opakovane umiestnený na definovaných miestach v aute. Podstatné časti – motor a karoséria – sú v praxi dostatočne efektívne na identifikáciu auta, ale s neodstrániteľnou dávkou neurčitosti. Falšovanie nie je vylúčené a v konkrétnych situáciách sa identita preveruje.

Pri ľuďoch sa používali ako prístrojovo ľahko zistiteľné identifikačné znaky ich overene získané odtlačky niekoľkých prstov, ktoré sú zväčša prakticky dostatočne presné, dnes sú to aj iné biometrické znaky, ktoré sú zakódovateľné do elektronických dokumentov a prístrojovo ľahko overiteľné. Pri jednotlivinách, ktoré sú alebo boli živými organizmami, je všeobecne spoľahlivá, ale už prístrojovo náročnejšia, identifikácia pomocou DNA, hoci vieme, že jednovaječné dvojčatá majú DNA trvale zhodnú, pokiaľ nenastanú nejaké mutácie.

Presvedčenie o obmedzenom (čiastočnom) esencializme jednotlivín je vcelku prirodzene spojené s presvedčením, že jednotliviny nie sú večné a vznikajú a zanikajú. K tomu sa pridružuje aj konštatovanie, že niektoré individua nemajú aktuálne telesný vzor, hoci niektoré z nich už takýto vzor mali (napríklad mŕtvi ľudia) alebo niektoré iné takýto vzor len budú mať (ešte nenarodení ľudia a pod.).

10. Druhy zloženín: abstraktné komplexy verzus materiál jednotliviny verzus agregát súčiastok jednotliviny

Tichý presadzoval ako primárny pojem zloženosti komplexnosť abstraktných konštrukcií, procedúr. Skutočnými komplexmi – zloženými entitami v jeho zmysle – nie sú ani mereologické indivíduá, ani množiny, ani relačné štruktúry, ani mnohé predmety prírodných vied, ani stavy vecí, ale abstraktné konštrukcie. Jednými z nich sú propozičné konštrukcie, ktoré Frege nazýval myšlienky. Komplexy na rozdiel od časopriestorových celkov majú unikátny rozklad na posledné zložky a môžu sa v nich identické zložky, ako napríklad abstraktné indivíduá a operácie, vyskytovať opakovane.

Na otázku *Ako presne je auto zložené?* môže byť podľa Tichého prijateľných odpovedí viac (Tichý 1995, 179). Podľa jednej z nich má auto len tri časti: motor, podvozok a karosériu. Podľa inej, tiež prijateľnej odpovede, má auto oveľa viac častí, dielov, je zložené z niekoľkých valcov, piestov, štartéra, karburátora, zapalovacích sviečok, štyroch kolies, šiestich okien atď. (Tichý 1995, 180). Inými slovami, auto ako zloženinu z iných jednotlivín možno poskladať veľmi jednoduchým spôsobom ako mereologický súčet troch vecí alebo zložitejším spôsobom ako mereologický súčet oveľa väčšieho množstva vecí či dokonca niekoľko desiatich súčiastok. Odhaduje sa, že bežné auto v dnešnej dobe môže mať viac ako 30 000 dielov, ak sa počítajú aj tie najmenšie súčiastky ako skrutky a matice. Rozklad na najmenšie súčiastky je unikátny (ako v komplexe), ale žiadna z týchto súčiastok sa však nemôže vyskytovať v aute viackrát (na rozdiel od komplexu), hoci mnohé môžu byť navlas podobné.

Ak si pozorne prečítame jeho odpoveď Cmorejovi v diskusii o komplexoch, tak zistíme, že rozlišuje viac druhov zloženín (a identít).

Auto, pokiaľ máš na mysli tu *směsici* železa, gumy a skla, čo ti stojí v garáži, to je prostě *mereologická suma* jeho súčiastek a jako taková je to *jednoduchá entita*. Ale auto je vyrobeno podle určitého *designu* (Cmorej – Tichý 1998, Komplexy I, 151).

Ak sa pozeráme na auto z pohľadu *materiálu súčiastok*, tak hovorí o „...*směsici* železa, gumy a skla“ (zmes rôznych materiálov), ktoré je tou jednotlivinou.

Ak sa naň pozeráme z pohľadu jednoduchých súčiastok, tak sú to akoby dva pohľady v jednom: 1. „Ikea“ auto ako *súbor* súčiastok, ktoré nie je autom v časopriestore, je *unikátnym* rozkladom auta-jednotliviny na posledné súčiastky (diely), bez zachytenia ich integrity; 2. auto ako *jednoduchá* entita, ktorá podľa nás je abstraktným indivíduom, nositeľom identity auta z garáže.

Napokon auto je „...vyrobeno podľa určitého *designu*“. Až dizajn ako návod, *metóda* na výrobu auta má povahu pravého komplexu. Realizácia takejto metódy sa deje v časopriestore s materiálnymi súčiastkami, ktoré sú na rozdiel od abstraktných entít v komplexe pre túto výrobu neopakovateľné, hoci by boli takmer neodlíšiteľné. Samozrejme, návod na výrobu ako druh pravého komplexu nie je zložkou vyrobeného auta, ani realizovaná metóda výroby nie je jeho súčasťou, ale samo auto ako *výsledný výrobok* je viac ako číry agregát (Ikea auto) – je funkčným celkom, ktorý je podmienený kooperáciou jeho jednotlivých funkčných podcelkov (agregátov). K pojmu „funkčný“ celok možno diskutovať smerom, ale diskutujúci sa k nemu nedostali.

Tichý si už skôr uvedomil, že stavy vecí nie sú komplexami: jednému a tomu istému stavu vecí zodpovedá viacero pravdivých propozičných konštrukcií či faktov. Skutočnému stavu vecí o pomere výšok medzi Etnou a Vezuvom⁶ zodpovedá fakt, že *Etna je vyššia ako Vezuv*, ktorý obsahuje vzťah „byť vyšší ako“, aj fakt, že *Vezuv je nižší ako Etna*, ktorý obsahuje iný vzťah – vzťah „byť nižší ako“ (Cmorej – Tichý 1998, Komplexy I, 151; Tichý, 1995, 178). Z týchto dvoch faktov vyplýva aj zložený fakt, že *Etna je vyššia ako Vezuv a Vezuv je nižší ako Etna*. V poslednom fakte sa individua Etna aj Vezuv vyskytujú dvakrát, v opisovanom stave vecí však vystupuje len jedna jednotlivina Etna a jedna jednotlivina Vezuv.

11. „Homogénny materiál“ jednotliviny potvrdzuje parciálny esencializmus

V diskusiách sa akoby v pozadí ako pomocné nástroje (či anonymní hráči za oponou) vyskytli rôzne materiály (súčiastok) auta – železo, guma, sklo. Identita týchto materiálov nebola nijako tematizovaná, ale skôr predpokladaná ako samozrejmá, podobne ako to bolo v spomínaných myšlienkových experimentoch. Boli výsledkom predchádzajúceho empirického skúmania. Bez ohľadu na to, či sú tieto kusy materiálu vyrobené človekom alebo majú rýdzo prírodný pôvod, predpokladáme homogenitu ich zloženia, ktorá sa nemení: každý kusok číreho zlata je celý zo zlata. To potvrdzuje stanovisko parciálneho esencializmu v jazykovej praxi.

Hlbšia vnútorná štruktúra týchto kusov materiálu nemusí zodpovedať nášmu aktuálnemu konceptuálnemu prístupu a môže byť predmetom dlhodobého spoznávania. To, ako sú v materiáloch súčiastok auta pospájané molekuly či atómy chemickými či fyzikálnymi silami, je nezávislé od našich pojmov. Ta-

⁶ Tichý tu hovorí konkrétne o pomere výšok medzi osobami.

kéto jednotliviny nie sú žiadnou amorfnou masou a my sa našimi konceptuálnymi systémami snažíme identifikovať, obrazne povedané, väzby a hrany ich tvarov. Ak sa však ako konkrétne kúsky materiálu stanú priamo predmetmi našej sémantickej analýzy, prestávajú byť anonymnými hráčmi v pozadí a dostávajú sa do proscénia, a v našej konceptuálnej sústave získajú pomenovanie ako konštanty a dostanú svoje surogáty s numerickou identitou – ktorými sú abstraktné holé indivíduá z univerza úvahy.

12. Záver: Návrh reformulácie pre TIL-ku

Ako záver ponúkame opravu ťažiskového textu z tvorivej dielne TIL-ky. Namiesto protirečivého textu:

Môžeme iba abstrahovať vlastnosti, ktoré má indivídium. Bez ohľadu na to, či sme schopní určiť, ktoré konkrétne indivídium v danom prípade skúmame, musíme predpokladať predteoreticky, že existuje stále univerzum indivíduí, ktorých identita je nám daná a priori. V rámci našej teórie sú indivíduá logicky primitívne vo vzťahu k báze B. (Duží – Jespersen – Materna 2010, 77),

v ktorom sa konštatuje, že identita indivíduí je nám daná a vzápätí, že nemusíme vedieť, ktoré indivídium skúmame, navrhujeme konzistentný text:

Abstrahujeme od *všetkých* vlastností, ktoré majú *jednotliviny*. Bez ohľadu na to, či sme schopní určiť, ktorú konkrétnu *jednotlivinu* v danom prípade *zastupujú* a či *také aktuálne existujú*, musíme predpokladať predteoreticky, že existuje stále univerzum indivíduí, *ktoré sú ich náprotivkami* a ktorých identita je nám daná a priori. V rámci našej teórie sú indivíduá logicky primitívne vo vzťahu k báze B.

Oprava sa opiera o rozlíšenie úplne holých indivíduí a časopriestorových jednotlivín, ktoré sú bohaté na vlastnosti. Identita indivíduí je nám daná, hoci nemusíme byť schopní určiť, ktorej jednotliviny je to-ktoré indivídium náprotivkom. Pre indivíduá platí úplný antiesencializmus, a pre ich náprotivky – jednotliviny – parciálny esencializmus, s uplatnením doplnujúcich konvencií, ktoré sa týkajú ich empirickej identity. Už v tom nie je žiadne protirečenie.

Literatúra

- ANSCOMBE, G. E. M. – KÖRNER, S. (1964): Substance. *Proceedings of the Aristotelian Society*. Supp. vols. 38, 69 – 90. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/4106603>
- BARCAN MARCUS, R. (1967): Essentialism in Quantified Modal Logic. *Nous*, 1 (1), 91 – 96. DOI: <https://doi.org/10.2307/2214714>

- BERGMANN, G. (1967): *Realism: A Critique of Brentano and Meinong*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- CMOREJ, P. (2006): Holé individua a predikácia. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV; Praha: Filozofický ústav AV ČR, 137 – 161. Vyšlo aj v práci (Cmorej 2009a, 141 – 171).
- CMOREJ, P. (2007): A Note on Tichý's Paper „On Describing“. *Organon F*, 14 (4), 468 – 469. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2007/4/468-469.pdf>
- CMOREJ, P. (2008): K pojmom identifikácie. *Organon F*, 15 (4), 439 – 457. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2008/4/439-457.pdf>
- CMOREJ, P. (2009): Individuátor – individuum alebo vlastnosť? *Organon F*, 16 (3), 406 – 409. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2009/3/406-409.pdf>
- CMOREJ, P. (2009a): *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- CMOREJ, P. (2010): Sú individua zložkami myšlienok? *Filozofia*, 65 (8), 780 – 791. Dostupné na: <https://filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/2010/8/780-791.pdf>
- CMOREJ, P. – TICHÝ, P. (1998): Komplexy I. *Organon F*, 5 (2), 139 – 161. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/1998/2/139-161.pdf>
- DUŽÍ, M. (2004): Intensional Logic and the Irreducible Contrast between de dicto and de re. *ProFil*, 5 (1), 1 – 34. Dostupné na: <https://journals.phil.muni.cz/profil/article/view/20095/16081>
- DUŽÍ, M. (2007): Properties on the edge. In: Marvan, T. – Zouhar, M. (eds.): *The World of Language and the World Beyond Language: A Festschrift for Pavel Cmorej*. Bratislava: Department of Philosophy, Slovak Academy of Sciences, 42 – 68.
- DUŽÍ, M. – JESPERSEN, B. – MATERNA, P. (2010): *Procedural Semantics for Hyperintensional Logic: Foundations and Applications of Transparent Intensional Logic*. Berlin: Springer.
- DUŽÍ, M. – MATERNA, P. (2012): *TIL jako procedurální logika*. Bratislava: Aleph.
- DUŽÍ, M. – MENŠÍK, M. (2017): Logic of Inferable Knowledge. In: Jaakkola, H. – Thalheim, B. et al. (eds.): *Information Modelling and Knowledge Bases XXVIII: Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, vol. 292. Amsterdam: IOS Press, 405 – 425.
- DUŽÍ, M. (2019): If structured propositions are logical procedures then how are procedures individuated? *Synthese*, 196 (4), special issue on the Unity of propositions, 1249 – 1283. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11229-017-1595-5>
- GAHÉR, F. (1999): Dva druhy individuí alebo na čo sa vzťahujú vlastné mená. *Filozofia*, 54 (6), 351 – 376. Dostupné na: <https://filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1999/6/351-376.pdf>
- GAHÉR, F. (2025): Fregeho *Der Gedanke* ako konkurenčný projekt k Wittgensteinovmu *Traktátu*. *Filozofia*, 80 (3), 285 – 299. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2025.80.3.2>
- GAHÉR, F. (2025): Neofregeovská reinterpretácia *Traktátu* a pojem holého individua. *Filozofia* 80 (6), 810 – 825. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2025.80.6.4>
- JESPERSEN, B. – MATERNA, P. (2002): Are Wooden Tables Necessarily Wooden? *Acta Analytica*, 17 (28), 115 – 150.
- KOLÁŘ, P. (2000): Clothing Bare Individuals. In: Majer, O. (ed.): *Topics in Conceptual Analysis and Modelling*. Praha: Filosofia, 126 – 140.
- PARSONS, T. (1967): Grades of Essentialism in Quantified Modal Logic. *Nous*, 1 (2), 181 – 191. DOI: <https://doi.org/10.2307/2214584>

- RACLAVSKÝ, J. (2007): Against Kolář's Criticism of Tichý's Bare Individuals. *Pro-Fil*, 8 (2).
Dostupné na: <https://journals.phil.muni.cz/profil/article/view/20052/16039>
- RACLAVSKÝ, J. (2008): Reformulating Tichý's Conception of Bare Individuals. *Organon F*, 15 (2), 143 – 167. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2008/2/143-167.pdf>
- RACLAVSKÝ, J. (2008a): Holá individua nejsou bez vlastností. In: Zouhar, M. (ed.): *Jednotliviny, všeobecniny, významy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 158 – 172.
- RACLAVSKÝ, J. (2009): Individua v myšlenke-propozici: Tichého přístup. *Filozofia*, 64 (7), 669 – 679.
Dostupné na: <https://filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/2009/7/669-679.pdf>
- RACLAVSKÝ, J. (2009a): Projikování a abstraktní vs. konkrétní individua. *Studia Neoaristotelica*, 6 (2), 234 – 246. DOI: <https://doi.org/10.5840/studneoar2009624>
- RACLAVSKÝ, J. (2009b): Ryzí individuátor: oprava definice. *Organon F*, 16 (2), 247 – 249. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2009/2/247-249.pdf>
- STALNAKER, R. (1984): *Inquiry*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- STALNAKER, R. (1991): The Problem of Logical Omniscience, I. *Synthese*, 89 (3), 425 – 440.
- SVOBODA, V. (2001): Individua na odpočinku. *Filozofický časopis*, 49 (3), 415 – 424.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin and New York: Walter de Gruyter.
- TICHÝ, P. (1995): Constructions as the Subject Matter of Mathematics. In: Tichý, P. (2004): *Collected Papers in Logic and Philosophy*. Ed. by V. Svoboda – B. Jespersen – C. Cheyne. Prague: Filozofia, Czech Academy of Sciences, and Dunedin: University of Otago Press, 875 – 885.
- TICHÝ, P. (2004): *Collected Papers in Logic and Philosophy*. Ed. by V. Svoboda – B. Jespersen – C. Cheyne. Prague: Filozofia, Czech Academy of Sciences, and Dunedin: University of Otago Press.
- TICHÝ, P. (2007): On Describing. *Organon F*, 14 (4), 423 – 469.

Článok vyšiel s podporou projektu APVV-21-0405 Sémantika kondicionálov.

František Gahér
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra logiky a metodológie vied
Gondova ulica 2
811 02 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: frantisek.gaher@uniba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6892-1429>